

Ірина ЯКОВЕНКО,

orcid.org/0000-0001-6117-9356

кандидат педагогічних наук,

старший викладач кафедри дошкільної освіти і соціальної роботи

Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького

(Мелітополь, Запорізька область, Україна) *irinka.yakovenko@ukr.net*

Вікторія ЧОРНА,

orcid.org/0000-0002-0007-470

кандидат педагогічних наук,

старший викладач кафедри початкової освіти

Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького

(Мелітополь, Запорізька область, Україна) *chernajaviki@gmail.com*

КОМПЛЕКСНА СИСТЕМА КОНСТРУКТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ «РОДИНА – ДИТИНА – ШКОЛА» У НАВЧАННІ ТА ВИХОВАННІ ДИТИНИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

У статті розкрито структуру комплексної системи конструктивної взаємодії «родина – дитина – школа» у навчанні та вихованні дитини з особливими освітніми потребами. Авторами виокремлено такі елементи системи: соціальний запит, мета, завдання, принципи, форми, методи та рефлексію, коригування та оцінку результатів. На основі аналізу застосування форм і методів співпраці сім'ї та школи дослідники запропонували методичні рекомендації щодо конструктивної взаємодії родини зі школою для оптимізації навчання, виховання та соціалізації дитини з особливими освітніми потребами.

Метою системи «родина – дитина – школа» встановлено конструктивну взаємодію із сім'єю дитини з особливими освітніми потребами для добору ефективних форм та методів навчально-виховної діяльності з опорою на сильні боки вихованця, оптимізацію процесу соціалізації. Завдання, які вирішує система «родина – дитина – школа»: здійснення якісної підготовки дитини з особливими освітніми потребами, надавши життєво необхідні компетентності; розвиток сильних боків; корекція порушень під час співпраці команди супроводу та родини; пришвидшення процесу соціалізації та створення комфортних умов для навчання та виховання. До принципів, на яких базується система, автори віднесли необхідність партнерства школи та сім'ї, залучення батьків до спільної діяльності, освіту батьків, заохочення та створення умов для взаємопідтримки батьків, принцип гнучкості, доступності. Серед форм співпраці школи і батьків, що виховують дітей з особливими освітніми потребами, зазначено батьківські навчальні семінари, тренінги; індивідуальне та групове консультування; загальні засідання з інформування про навчально-виховний процес; проведення круглих столів, лекторіїв, конференцій з обміну досвідом у вихованні дітей. Серед методів виокремлено три напрями роботи: діагностичний, корекційний та терапевтичний.

Ключові слова: дитина з особливими освітніми потребами, комплексна система «родина – дитина – школа», навчання та виховання.

Iryna YAKOVENKO,

orcid.org/0000-0001-6117-9356

Candidate of Pedagogical Science,

Senior Lecture at the Department of Preschool Education and Social Work

Bogdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University

(Melitopol, Zaporizhzhya region, Ukraine) *irinka.yakovenko@ukr.net*

Viktoriiia CHORNA,

orcid.org/0000-0002-0007-470

Candidate of Pedagogical Science,

Senior Lecture at the Department of Elementary Education

Bogdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University

(Melitopol, Zaporizhzhya region, Ukraine) *chernajaviki@gmail.com*

COMPREHENSIVE SYSTEM OF CONSTRUCTIVE INTERACTION «FAMILY – CHILD – SCHOOL» IN EDUCATION AND EDUCATION CHILDREN WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS

Currently, the structure of constructive work «Family–Child–School» in the education and development of a child with special educational needs is revealed. The following elements of the system are automatically identified: modern

recording, purpose, answers, principles, forms, methods and reflection, adjustment and evaluation of results. There are using collaborative methods and techniques and have studied curricula that offer guidelines for constructive actions that have been taught in school to optimize learning, improvement, and social work with special needs at research work.

The Family-School methodological systems have established constructive action with the family of a child with special educational needs to select effective forms and methods that have used scientific activities with the support of strong third-party resources, optimizing political policy. Thanks to the publication, which uses the system «Family-School-School»: which has always used a child with special educational needs, demanding important opportunities; page of strong pages; correction of messages with the cooperation of the support team and family; commitment to social work processes and the creation of comfortable opportunities for learning and learning. The principle on which the system is based, the authors deviate from the need for partnership in school and family, it remains to use to work together; educating, expanding and creating the necessary conditions for existing bars, in principle, flexibility, accessibility. Medium forms of cooperation at school and with them, which exclude children with special educational needs, indicate scientific educational seminars, trainings; individual and group counseling; general publication in another form about the educational process; check round tables, lecture halls, conferences on the exchange of messages about the creation of children. Medium methods reveal three pressures: diagnostic, corrective and therapeutic.

Key words: using especially educational needs, complex system «Family – child – school», training and advanced training.

Постановка проблеми. Сьогодні особливу увагу з боку суспільства приділено дітям з особливими освітніми потребами. Концепція реформування освіти визнає виняткову роль сім'ї у вихованні підростаючого покоління.

Необхідність надання якісної комплексної допомоги сім'ям, де виховується дитина з особливими освітніми потребами, продиктована Державною цільовою програмою «Національний план дій із реалізації Конвенції ООН про права інвалідів», Законом України «Про реабілітацію інвалідів в Україні», Постановою КМ України «Про порядок організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах» та ін. Саме тому необхідним кроком постає розроблення комплексної системи «родина – дитина – школа», яка допоможе налагодити взаємодію сім'ї та школи для успішного навчання та виховання дитини з особливими освітніми потребами, враховуючи педагогічні надбання, корекційний досвід та індивідуальність вихованців.

Аналіз досліджень. Питаннями взаємодії у сім'ях, де виховуються діти з особливими освітніми потребами та обмеженими можливостями здоров'я, займалися А. Колупаєва, Л. Наконечна, В. Балан, Л. Борте, В. Бонтарь та ін. Розробленню форм та методів взаємодії учителя та батьків дітей з особливими потребами приділяли увагу А. Гумєнюк, С. Єфімова, Ю. Найда, Н. Софій, В. Телюк та ін. Але, незважаючи на актуальність окресленого питання та численні дослідження науковців та практиків, питання розроблення комплексної системи конструктивної взаємодії «родина – дитина – школа» залишається відкритим.

Мета статті – розкрити структуру комплексної системи конструктивної взаємодії «родина – дитина – школа» у навчанні та вихованні дитини з особливими освітніми потребами.

Виклад основного матеріалу. Початкова школа слугує опорною базою розвитку дитини, закладає передумови до успішного навчання та соціалізації: уміння працювати в парі, ставити і досягати цілі, вміти відстоювати свою точку зору, чути співрозмовника, виконувати заплановані завдання за означений термін та багато іншого. Роль школи у житті дитини є основою подальшого розвитку молодої людини. Саме тому вибір батьків, що виховують дитину з особливими освітніми потребами (далі – ООП), на користь інклюзивного навчання у загальноосвітньому навчальному закладі є важливим кроком в успішному оволодінні необхідними навичками для життя. А правильно організована спільна робота школи та родини дитини з особливими потребами допоможе оптимізувати навчально-виховний процес та прискорить соціалізацію в інклюзивному класі. До навчально-виховного процесу інклюзивного класу обов'язково повинні бути залучені батьки дитини з ООП, адже вони добре знають сильні та слабкі боки дитини і допоможуть команді супроводу отримати більш ширші знання про особистість дитини, її можливості, недоліки та переваги.

Родині дитини з ООП слід звернути увагу на готовність до навчання. Іноді трапляється, що дитина відвідувала спеціальний заклад дошкільної освіти (далі – ЗДО) чи інклюзивну групу, де була лідером серед однолітків, а прийшовши у початкові класи, отримала зовсім інші результати. Наріжним каменем проблеми соціалізації та навчальної діяльності дитини з ООП також виступає увага з боку керівника навчально-виховного процесу. Часто діти з ООП відвідують спеціальні групи, де кількість дітей не перевищує десяти, а іноді зазначена категорія взагалі не відвідує ЗДО. Хоча багатьом категоріям дітей з ООП

за рекомендаціями інклюзивно-ресурсних центрів (далі – ІРЦ) рекомендовано супровід тьютора чи помічника вчителя інклюзивного класу, такі діти відчувають брак спілкування чи небажання взаємодіяти через усвідомлення своєї вади (Колупаєва, Наконечна, 2018: 4-5). Особливо це стосується дітей із мовленнєвими порушеннями та психофізичними вадами. Порушення мовленнєвої функції призводить до невміння висловити власну думку та стресу з приводу співставлення свого мовлення з висловлюваннями однолітків. Діти з психофізичними вадами також матимуть значні труднощі у соціалізації та навчально-виховному процесі через постійний стрес і брак уваги, тому використання у практиці роботи школи конструктивної системи роботи «родина – дитина – школа» допоможе побудувати сприятливий клімат у колективі та знайти дитині з ООП свою нішу в колективі, набути необхідні компетентності для життя у соціумі.

Для полегшення навчально-виховного процесу з дітьми з ООП нами запропоновано блок-схему комплексної системи конструктивної взаємодії «родина – дитина – школа» (рис. 1). Блок-схема містить такі структурні елементи: соціальний запит (необхідність застосування такої системи, що допоможе здійснити якісну підготовку дитини з ООП, ураховуючи індивідуальні особливості за мінімальних затрат часу педагога та якісний результат навчання); мета (встановити конструк-

тивну взаємодію із сім'єю дитини з ООП для добору ефективних форм та методів навчально-виховної діяльності з опорою на сильні боки вихованця, оптимізації процесу соціалізації); завдання (здійснити якісну підготовку дитини з ООП, надавши життєво необхідні компетентності; розвинути сильні боки; корекція порушень під час співпраці команди супроводу та родини; пришвидшення процесу соціалізації та створення комфортних умов для навчання та виховання).

Важливо зазначити, що для постановки мети взаємодії навчального закладу з батьками, що виховують дитину з ООП, ми користувалися працею методиста ресурсного центру підтримки інклюзивної освіти Комунального закладу «Житомирський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» Житомирської обласної ради А. В. Гуменюк. Практик звертає увагу на такі положення: створення тісного зв'язку педагога з батьками (опікунами) для оптимізації навчально-виховного процесу; участь батьків у громадській діяльності в межах закладу; інформаційна підготовка батьків до соціалізації дитини (Гуменюк, 2020).

Запропонована система будується на основі таких принципів роботи з батьками, перевірених на практиці роботи Лукашівського НВК, як: необхідність партнерства школи та сім'ї (усвідомлення важливості ролі школи для зростання дитини); залучення батьків до спільної діяльності (під час складання плану виховної роботи

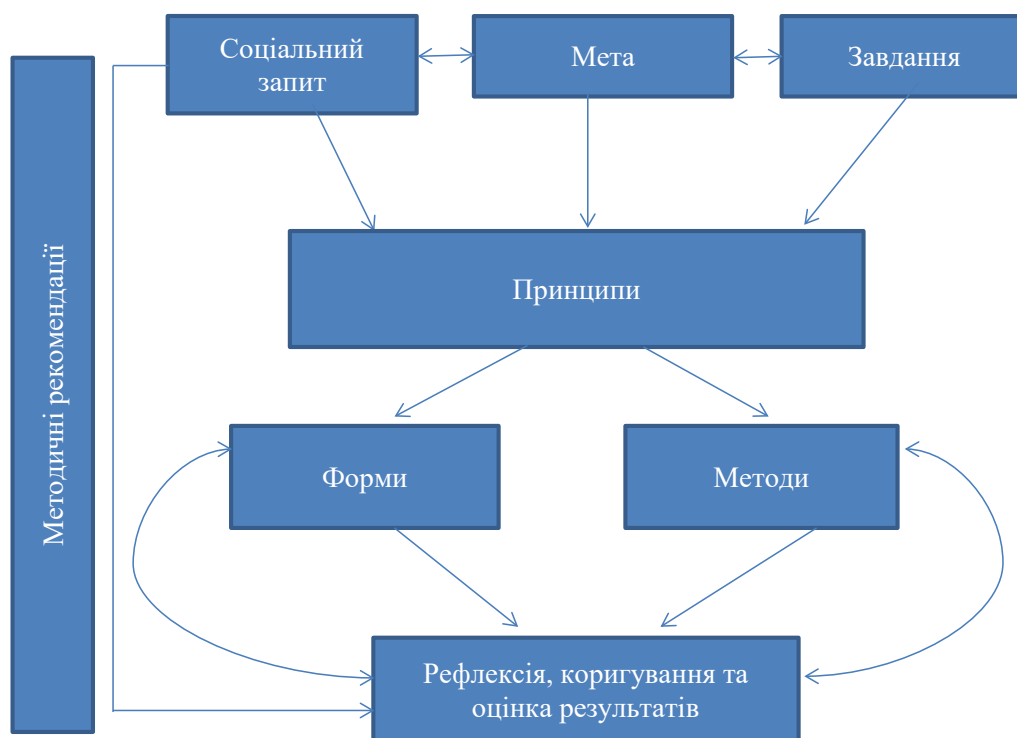

Рис. 1. Блок-схема комплексної системи конструктивної взаємодії «родина – дитина – школа»

класного керівника враховувати можливості родини, де виховується дитина з ООП); освіта батьків (лекторії, зустрічі, співпраця з командою супроводу, відвідування конференцій з означеної тематики) (Телюк, 2016: 221). Окрім зазначених принципів щодо взаємозв'язку родини та школи, хотілося б додати ще заохочення та створення умов для взаємопідтримки батьків та принципи гнучкості, доступності.

Для добору активних форм співпраці школи і батьків ми скористалися доробком практика В. В. Телюк. Педагог зазначає доречність індивідуальних консультацій, взаємодії батьків із командою супроводу дитини, проведення круглих столів, лекторіїв, конференцій з обміну досвідом у вихованні дітей. Автор виділив основні напрями і форми роботи батьків для підвищення якості навчальних досягнень учнів: навчальна робота (участь у розробленні навчальних планів предметів, добір завдань гурткової роботи, проєктів, факультативів); профорієнтаційна робота (зустрічі з батьками дітей, які володіють різними професіями, організація екскурсій на робоче місце); просвітницька робота (батьківські лекторії – зустрічі з вузькопрофільними спеціалістами: логопедами, дефектологами, психологами, психіатрами, неврологами); спортивно-оздоровча робота (добір гуртків і секцій, розгляд навантаження дитини); позакласна робота (участь у тематичних заходах школи та класу); військово-патріотичне виховання (участь у заходах, виховання патріотизму і любові до своєї країни) (Телюк, 2016: 219). Аналогічної думки дотримується і А. В. Гуменюк. Дослідник серед форм роботи з батьками виділяє загальні засідання з інформування про навчально-виховний процес (успіхи дитини чи труднощі, соціалізацію у колективі); батьківські навчальні семінари, тренінги; індивідуальне та групове консультування (Гуменюк, 2020).

Звернемо увагу, що дуже важливою є співпраця батьків із педагогами школи на етапі складання індивідуальної програми розвитку (ІПР) дитини з ООП. До форм співпраці щодо узгодження ІПР можна віднести відкрите заплановане спілкування з батьками та дитиною; використання зрозумілих дитині слів та лексичних конструкцій; дозвіл батьків самостійно вибирати ступінь утручання в навчально-виховний процес; інформування батьків із приводу засідання комісії зі складання ІПР дитини; підтримка; консультування; надання коментарів щодо ІПР та можливостей дитини щодо виконання запропонованих завдань (Балан та ін., 2016: 204).

Щодо основних методів комплексної системи конструктивної взаємодії «родина – дитина – школа» варто зазначити три напрями роботи: діагностичний, корекційний та терапевтичний. Наповнення напрямів роботи слугуватиме результатом спільної діяльності школи та батьків, що виховують дитину з ООП, для досягнення останньою успішних результатів у навчально-виховній діяльності та соціалізації.

Доречним вважаємо зауваження, що від об'єктивності і гнучкості вибору методів і форм взаємодії родини і школи залежатиме останній блок системи конструктивної взаємодії «родина – дитина – школа» – рефлексія, коригування та оцінка результатів. На основі останнього блоку формуються методичні рекомендації для успішної взаємодії педагогів із сім'ями, що виховують дитину з ООП.

До основних положень методичних рекомендацій ми віднесли:

- акцент на цінність дитини (часто педагоги у формальній і неформальній обстановці оцінюють особистість дитини, звертаючи увагу лише на академічну успішність, не беручи до уваги індивідуальний прогрес);

- уміння ставити себе на місце батьків (педагогічні працівники повинні усвідомити, що значить мати дитину з ООП, увійти в положення сім'ї. Це допоможе «не розвішувати ярлики» серед дітей та більш толерантно відноситися до дитини і радіти її індивідуальним успіхам);

- поглиблення знань педагогів щодо особливостей пам'яті, уваги, мислення, соціалізації дитини з ООП за нозологіями;

- відхилення стратегії стереотипізації (уміння бачити особистість дитини, а не порушення у розвитку);

- формування у педагогічних працівників психологічної готовності до роботи із зазначеною категорією дітей (використання тренінгової роботи з педагогічним колективом, набуття компетентностей щодо роботи з певною нозологією);

- гнучкість у співпраці з батьками (інколи через страх і отриманий негативний досвід батьки дітей з ООП не бажають співпрацювати. Необхідно з розумінням поставитися до їхнього вибору та методично повідомити про результати співпраці школи і сім'ї для полегшення навчально-виховного процесу для їхньої дитини);

- виявлення зацікавленості педагогами щодо складання ІПР, креативність та наполегливість (розгляд різних способів взаємодії з дитиною з ООП та батьками);

- інформаційну підтримку (інформування батьків щодо особливостей сприймання дитиною

навчального матеріалу, соціальної взаємодії у школі та порівняння результатів із домашніми умовами. Не зайвим стане відвідування дитини у домашніх умовах для порівняння та діагностики);

– використання педагогом зрозумілої мови для батьків (відмова від перенасичення термінологією та незрозумілими фактами, опора на пояснення);

– ведення пошуку ефективних форм планування загальношкільної роботи із залученням сімей дітей з ООП.

Висновки. Використання комплексної системи «родина – дитина – школа» допоможе встановити конструктивну взаємодію із сім'єю дитини з ООП для полегшення вибору форм та методів навчально-виховної діяльності з урахуванням сильних боків дитини, що послужить основою для оптимізації навчально-виховного процесу в інклюзивному класі, пришвидшить соціалізацію дитини в колективі та полегшить роботу вчителя та команди супроводу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Балан В., Бортэ Л., Бонтарь В. Инклюзивное образование : учебное пособие / корд. Н. Велишко. Кишинев, 2017. 308 с.
2. Гуменюк А. В. Взаємодія батьків та вчителів на шляху формування в дітей з особливими освітніми потребами готовності до життя в соціумі. *Педагогіка партнерства як основа розвитку суб'єктів освітньої діяльності в умовах НУШ* : матеріали наук.-практ. конф. URL: <http://conf.zippo.net.ua/?p=117> (дата звернення: 01.05.2020).
3. Колупаєва А. А., Наконечна Л. М. Інклюзивне навчання: вибір батьків. Харків : Ранок, 2018. 56 с.
4. Налагодження партнерських стосунків з родинами. *Інклюзивна школа: особливості організації та управління* : навчально-методичний посібник / С. М. Єфімова та ін. ; за заг. ред. Л. І. Даниленко. Київ, 2007. 128 с. URL: <http://www.ussf.kiev.ua/iearticles/93/> (дата звернення: 02.05.2020).
5. Телюк В. В. Активні форми співпраці школи і батьків для підвищення якості освіти. *Соціально-педагогічні умови співпраці навчального закладу з батьками як фактор підвищення якості освіти* : матеріали Інтернет-семінару. Львів, 2016. С. 217–229.

REFERENCES

1. Balan V., Borte L., Bontar V. Inluzivnoe obrazovanie: ucheb. pos. [Inclusive education] / Kord. Velishko N. Kishenev, 2017. 308 p. [in Russian].
2. Gumenuk A. V. Vzaemodia batkiv ta vchuteliv na schlakhy formuvannia v ditei z osobluvumy osvitnimu potrebamu gotovnosti do zuttia v sociumi. [Interaction of parents and teachers on the way of formation in children with special educational needs of readiness for life in society]. Pedagogy of partnership as a basis for the development of educational activity subjects in the NUSH conditions: materials of scientific-practical conference URL: <http://conf.zippo.net.ua/?p=117> [in Ukrainian].
3. Colupaeva A. A. Nakonechna L. M. Inklusivne navchannia: vubir batkiv [Inclusive education: parents' choice]. Kharkiv: Ranok, 2018. 56 p. [in Ukrainian].
4. Nalagodgennia partnerskih stosynkiv z rodunamy. *Inklusivna schkola: osoblivosti orzanizacii ta upravlinnia: navch.-metod. posib.* [Establishing partnerships with families]. *Inclusive school: features of organization and management: teaching method. manual*/ Efimova S. M., Kolupaeva A. A., Naida Yu. M., Sofij N. Z. ta in. / edit. Danilenko L. I. K., 2007. 128 p. URL: <http://www.ussf.kiev.ua/iearticles/93/> [in Ukrainian].
5. Teluk V. V. Aktivni formu spivpraci schkolu i batkiv dlia pidvuschenia jakosti osvitu. [Active forms of cooperation between school and parents to improve the quality of education]. *Socio-pedagogical conditions of cooperation between the educational institution and parents as a factor in improving the quality of education*: Internet-seminar's materials. Lviv, 2016. Pp. 217–229. [in Ukrainian].